

Rousseau-Literatur.

I.

I det Tidsrum, der er forløbet siden Offenliggørelsen af Brockerhoffs voluminøse Værk, i hvilket Forfatteren forsøgte udtømmende at gøre Rede for Rousseaus Liv og Virken, har Rousseau-Forskningen arbejdet rastløst videre. Først gav Mindefesten i 1878, i Anledning af Hundredaarsdagen efter Rousseaus Død, Stødet til Udgivelsen af ny Bøger om Rousseau; men navnlig i de senere Aar, i Firserne og nu videre i vort Aarhundredes sidste Decennium arbejde Rousseau-Granskerne kraftig paa at faa den store Filosofs Liv og Virken retteligt belyst fra de forskelligste Sider. En Forestilling om Omfanget af blot ti Aars Rousseau-Literatur giver den til Grand-Carterets**) Værk knyttede »Bibliografi«, hvor der medgaar en halv Snes Sider blot til at nævne de siden 1879 udgivne Skrifter om Rousseau, — og

*) F. Brockerhoff: J. J. Rousseau. Sein Leben und seine Werke. Leipzig, 1863 (1. Bind), 1868 (2. Bind) og 1874 (3. Bind).

**) John Grand-Carteret: J.-J. Rousseau jugé par les Français d'aujourd'hui. Avec 11 gravures hors texte. Paris, Perrin & Cie. 1890. (575 S.)

Rousseau-Literatur.

I.

I det Tidsrum, der er forløbet siden Offenliggørelsen af Brockerhoffs voluminøse Værk, i hvilket Forfatteren forsøgte udtømmende at gøre Rede for Rousseaus Liv og Virken, har Rousseau-Forskningen arbejdet rastløst videre. Først gav Mindefesten i 1878, i Anledning af Hundredaarsdagen efter Rousseaus Død, Stødet til Udgivelsen af ny Bøger om Rousseau; men navnlig i de senere Aar, i Firserne og nu videre i vort Aarhundredes sidste Decennium arbejde Rousseau-Granskerne kraftig paa at faa den store Filosofs Liv og Virken retteligt belyst fra de forskelligste Sider. En Forestilling om Omfanget af blot ti Aars Rousseau-Literatur giver den til Grand-Carterets**) Værk knyttede »Bibliografi«, hvor der medgaar en halv Snes Sider blot til at nævne de siden 1879 udgivne Skrifter om Rousseau, — og

*) F. Brockerhoff: J. J. Rousseau. Sein Leben und seine Werke. Leipzig, 1863 (1. Bind), 1868 (2. Bind) og 1874 (3. Bind).

**) John Grand-Carteret: J.-J. Rousseau jugé par les Français d'aujourd'hui. Avec 11 gravures hors texte. Paris, Perrin & Cie. 1890. (575 S.)

saa er denne Bibliografi endda ikke ganske fuldstændig.

I 1878 udkom i Genf en Bog med Titlen: »Rousseau jugé par les Genevois d'aujourd'hui«, — en Bog, der var sammensat af Bidrag fra sex forskellige Forfattere. Denne Bog gav Grand-Carteret Ideen til det af ham udgivne Bind: ogsaa dette Bind er kommet i Stand ved et Samarbejde mellem flere: henved fyrretyve Forfattere have her samvirket. Men Titlen er dog ikke ganske korrekt: Det klerikale, bibliografiske Tidsskrift »Polybiblion« har ikke Uret, naar det i en Anmeldelse*) siger, at Rousseau i denne Bog ikkes findes bedømt »par les Français d'aujourd'hui«, men blot »par des Français d'aujourd'hui«. De Domme, der fældes over Rousseau af Nutidens Anti-Rousseau'ister, specielt af de klerikale blandt Nutidens Franskmænd, fremføres ikke i denne Bog, og da man ikke uden videre kan slaa en Streg over disse Franskmænd, burde Bogens Titel, naar den skulde være absolut korrekt, have været noget mere begrænset. Imidlertid vil man vel, naar man ikke netop selv hører til de Franskmænd, hvis Dom er bleven ignoreret af Grand-Carteret, ikke tillægge denne Udsættelse nogen synderlig Vægt.

Saaledes have Genferne og Franskmændene hver for sig grebet Opgaven an, — skønt Udgiveren af Bogen om Franskmændenes Dom over Rousseau selv er en født Genfer. Men til enhver Tid har en Udveksling af Mænd og Ideer fundet Sted mellem Paris og Genf. Kun i den store By finde mange Reformatorer den fornødne Genklang; — omvendt tjener den lille

*) Polybiblion, 1890, Juli-Heftet.

By ofte som Tilflugtssted. Ved Festen i 1878 sagde Marc-Monnier til de Franskænd, der vare komne til Genf for at deltage i Rousseau-Festen: »I har givet os Calvin; til Gengæld har vi givet Jer Rousseau.« Frankrig forkastede den religiøse Reform, og drev den bort til Genf; — Frankrig modtog til Gengæld den politiske og sociale Reform fra Genf, der ikke havde forstaaet den.

Rousseau som den store politiske og sociale Reformator, som Ophavsmanden til hele den moderne politiske Videnskab — det er Hoved-Synspunktet, men ikke det eneste Synspunkt i Grand-Carterets Værk.

I Værkets første Del meddeles de fornødne biografiske Data: den er helliget *l'homme*. I den anden Del betragtes *l'oeuvre*, og Rousseaus Virken som Politiker, Socialforfatter, Pædagog, Hygiejniker, Æsthetiker, Musiker osv. belyses. Alene hans Arbejder som Botaniker forbigaaes. Endelig bringer Værket i en tredje, fjerde, femte Del mindre, blandede Bidrag af forskellig Art, — alle leverede af ansete Forfattere. Blandt Bidragyderne finde vi saaledes Navne som Biografen Vapereau, Lægerne J. Roussel og Monin, Musikkritikeren Oscar Commettant, Romanforfatterne Alphonse Daudet og Jules Claretie etc. etc.

Grand Carterets egen Opfattelse af Rousseau er den, at »alle Nutidens politiske Theorier findes i *le Contrat social*«, at »alle vore Længsler efter Retfærdighed findes i Rousseaus *Discours sur l'inégalité*«, at »alle vore Undervisnings- og Opdragelsesprogrammer findes udtalte i *Emile*«, at »alle vore religiøse Reform-Bestræbelser have deres Udspring fra *la Profession de foi du vicair savoyard*« . . . ja, overhovedet »at der i de forløbne hundrede Aar ikke er sket nogen Reform, som ikke er

bleven formuleret i et eller andet af Rousseaus Skrifter.«
 Saaledes hans Opfattelse af Rousseaus Værk, af *l'oeuvre*.
 Men hans Opfattelse af Rousseau som Menneske, af
l'homme, gaar næsten ligesaa stærkt i Retning af
 en Apotheose: Rousseau, »l'homme et l'oeuvre«, bør ind-
 skrives i Menneskehedens »Guldbog«.

Men ligeoverfor denne Opfattelse hævde særligt de
 Klerikale*), at Grand-Carteret kunde have sparet sin
 Ulejlighed, eftersom Rousseau, »l'homme et l'oeuvre«,
 for længe siden uigenkaldelig er domfældt: Mennesket
 er dømt: trods den Attraa henimod det Skønne og det
 Gode, der nu og da kom til Udbrud, var Rousseau »en
 slet Søn, en slet Fader, en slet Ven, en slet Borger«. Og
 Værket var et Nedbrydelsesværk i social Henseende
 og i politisk Henseende (»Contrat social«, »Discours sur
 l'inégalité«), et Angreb paa Familie-Autoriteten (»Emile«),
 et moralsk Nedbrydelsesværk (»Nouvelle Héloïse«, »Con-
 fessions«) osv. Som Menneske var Rousseau »utaknem-
 lig«, »menneskefjendsk, hovmodig, forfængelig« osv.
 Som Forfatter bærer han Ansvar for al politisk og
 social Forstyrrelse: alle Revolutioner siden 1789 siges
 at være udsprungne af hans »Contrat social«; Anarkismen
 og Nihilismen skal stamme derfra osv. osv.

Og fra en anden Side rejse Angrebene sig. Det er
 bekendt, hvorledes det 18. Aarhundredes Kvinder tilbad
 Rousseau. Af ingen af Aarhundredets Forfattere følte
 de sig grebne som af ham. Hans »Emile« og hans
 »Nouvelle Héloïse« fængslede dem i en nu ligefrem
 ubegribelig Grad. Hans Bøger, der fortalte dem om
 Børnenes Pleje og Opdragelse, om Kærlighed, om de

*) Jfr. Polybiblion I. c.

Emner, der mest interessere dem, havde en Indflydelse paa dem som ingen Andens. Navne som Mme de Warens, Mme de Larnage, Mme d'Epinay, Mme d'Houdetot, Mme de la Tour-Franqueville o. fl. ere uadskilleligt knyttede til hans. Og ogsaa efter Offenliggørelsen af hans »Confessions«, der vække saa megen Uvilje hos Nutidens blufærdige Kvinder, fortsattes Kvindernes Afgudereri; det er tilstrækkeligt at nævne Navne som Mme Roland og Mme de Staël. Det nittende Aarhundredes Kvinder ere gaaede til den modsatte Yderlighed, — bortset fra enkelte Undtagelser, som Georges Sand f. Ex. Ikke blot taler »Jacqueline«, ogsaa kendt under Navnet Séverine, om, at hun »ikke kender noget, der fra det kvindelige Synspunkt er mere frastødende at læse end »les Confessions«. Det er ligefrem væmmeligt«*). Ikke blot maler saadanne Damer med de grelleste Farver deres Modbydelighed for Rousseau. Selv forstandige Kvinder savne al Forstaaelse af den Forfatter, der i det forrige Aarhundrede var Kvindernes udkaarrede Yndling. Alphonse Daudet fortæller saaledes, paa faa, pikant skrevne Sider**), at der i hans Familie ideligt udkæmpes Kampe mellem ham, der forsvarer Rousseau, og hans Hustru — »Parisienne raffinée, mère admirable et grande artiste, mais superlativement femme« —, der ikke kan fordrage Rousseau. »En Kyniker« kalder hun ham; men Daudet svarer, at det hun kalder Kynisme, er Frygten for at lyve, Frygten for at være fej, Samvittighedsfuldhed, Tørsten efter Ærlighed. Og om »Børnene« taler hun; — men Daudet søger at forklare,

*) »Gil-Blas« af 8. Febr. 1889.

**) Grand-Carteret p. 429—432.

at Rousseaus Ulykke var, at han, idet han overdrog sine Børn til Staten, søgte at bringe sit Liv i Overensstemmelse med sin Doktrin, og dør er Skæret: Doktrinen er fuldstændig, hel, overmenneskelig, »suprahumaine«; strengt gennemført bliver den til Galskab, ja kan blive til Forbrydelse. Og han henviser til Tolstoj, der ogsaa vil bringe sit Liv i Overensstemmelse med sine Doktriner — og derved nærmer sig Galskaben. Og videre og atter videre gaar det med Angreb.

Saa har Grand-Carteret da ment, at han, inden han gav sine Medarbejdere Ordet, selv burde overtage »Forsvaret af Rousseau imod hans Bagvaskere«*).

Han viser, at Beskyldningen for Utaknemlighed er ubegrundet, — og Alph. Daudet samstemmer med ham deri —, og dem, der forarges over, at Rousseau i sine Bekendelser har navngivet de Damer, der beviste ham deres Gunst, henviser han til Ernest Hamel: »Man bebrejder Rousseau, at han i sine Bekendelser har aabenbaret af, hvor lette Sæder Mme de Warens var. Det er en Bebrejdelse, der synes slaende. At en Mand forraader en Kvinde, der har betrot sig til hans Ære, til hans Kærlighed, er en Skændighed. Men Mme de Warens var fri; hun skjulte ikke noget; hendes Bedrifter, hendes Svagheder var kendt af Alle, i Annecy, i Chambéry, i les Charmettes. Rousseau har aldrig talt om hende uden med meget Forbehold. Og han har givet det nydeligste Billede af hende og brugte bestandigt de æmmeste Ord om hende. Takket være ham staaer hun for os med en fortryllende Ynde. Jeg tror, at hvis den elskværdige Kvinde kom tilbage til os, vilde hun

*) S. 3—44.

sige til Rousseaus Anklagere: Lad mig være fri for Jeres affekterte Snærperi! Hvis Jean Jacques har aabenbaret mine Svagheder, har han til Gengæld givet mine gode Egenskaber Relief; hvem der har læst ham, vil holde af mig; han har draget mig ud af Mørket, og takket være ham vil jeg altid leve; han har gjort mig udødelig som sig selv.«

Og hvad overhovedet angaar de slette Handlinger og slette Tanker, der bebrejdes Rousseau, saa er der det at bemærke om dem, at de for en stor Del kun kendes gennem selve Rousseaus Bekendelser. Om alt det Slette, han aabenbarer, i og for sig stemmer med Virkeligheden, er tvivlsomt; det er endog sandsynligt, at Virkeligheden ikke altid var saaledes; men hvor han taler ondt om sig selv, der tror man ham, medens man forkaster hans Anklager mod Andre. Det, der adskiller ham fra andre store Mænd, er ikke hans Fejl — thi han havde disse fælles med sine Medmennesker, — men det at han har villet aabenbare dem. Hans store Forbrydelse er ikke selve hans Laster, ikke selve hans skyldige Handlinger, — men hans Oprigtighed, hans Dristighed at staa offentligt Skriftemaal, hans Raab: Ego sum! mea culpa! mea culpa! Vel er der andre Mænd, der med næsten samme Aabenhjærtighed som Rousseau have bekendt deres Synder (Grand-Carteret nævner dem S. 37, 38, 39); men deres Bekendelse have ikke i samme Grad som Rousseaus tildraget sig Offenlighedens Opmærksomhed. Og Offenligheden har taget Anstød af Rousseaus Bekendelser, fordi »man ikke kan anklage sig selv uden at anklage sin Næste.«

A. P.-St.
